

НАСЛІДКИ БРЕКСИТУ ДЛЯ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

BREXIT AND ITS CONSEQUENCES FOR THE UNITED KINGDOM AND THE EUROPEAN UNION

Скрипник Ю.О., студентка IV курсу

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Курчевьонюк Г.Є., студентка IV курсу

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Мета створення Європейського союзу – підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів (ст. 2 ДЄС). Виходячи із преамбули ДЄС, Союз також прагне поглиблювати солідарність своїх народів, при цьому поважаючи їхню історію, культуру та традиції.

Тривалий час це об'єднання вважалося одним із найбільш стабільних у світі. Однак на початку XXI ст. система міжнародних відносин в Європі та світі переживає черговий кризовий період змін. У статті звертається увага на головні з них: дезінтеграційні процеси; занепад ліберальних цінностей; новий і найменш прогнозований за наслідками етап технологічної революції. Зазначені тенденції мають безпосередній вплив на країни Європи.

Так, континентальний інтеграційний проект у формі Європейського союзу ввійшов у свою критичну фазу. Однією із таких знакових подій у контексті сучасних катастроф світового правопорядку став так званий «Брексит» – історично унікальний процес виходу Великої Британії зі складу ЄС. Велика Британія нині є першою та єдиною країною, якій вдалося повністю його завершити.

Зокрема, автори звертають увагу на етапи Брекситу. Вони досліджуються в контексті історії відносин ЄС та Великої Британії. Так, розкриваються причини вступу Великої Британії в ЄС, характерні особливості її статусу у складі ЄС, а також фактори розриву відповідних відносин. Визначено ставлення Великої Британії до європейської політики. Дослідниці розглядають можливі наслідки Брекситу, зазначаючи, що він мав значний вплив як на держав-членів ЄС, так і на увесь світ. При цьому звертається увага на основні проблеми, які можуть виникнути після виходу з Європейського Союзу. Так, у статті зазначено, що як для Європейського Союзу, так і для Великобританії це призведе до низки економічних втрат.

Тож не менш важливим є дослідження можливих сценаріїв майбутнього співробітництва ЄС та Великої Британії після урегулювання всіх питань щодо Брекситу.

Ключові слова: Брексит, референдум, ЄС, криза, міжнародне співробітництво, право ЄС.

The purpose of the European Union is to promote throughout the Community a harmonious and balanced development of economic activities, sustainable and non-inflationary growth respecting the environment, a high degree of convergence of economic performance, a high level of employment and of social protection (Article 2 TEU).

This union has been considered as one of the most stable one in the world for a long time. However, at the beginning of the XXI century the system of the international relations in Europe and in the world experienced another one change crisis period. The article draws attention to the main ones: disintegration processes; decline of liberal values; a new and least predictable stage of the technological revolution. These trends had a direct impact on European countries.

Thus, the European Union has entered its critical phase. One of such significant events in the context of modern world's catastrophes was the "Brexit" – a historically unique process of Britain's leaving the EU. The United Kingdom is the first and the only one country that fully completed it.

In particular, the authors draw attention to the stages of Brexit. They explore them in the context of the history of EU-UK relations. Thus, the reasons for the UK's accession to the EU, the characteristics of its status in the EU and the factors of the rupture of their relations are revealed. The attitude of United Kingdom to European policy is determined. Researchers are examining the possible consequences of Brexit, emphasising that it has had a significant impact on both EU member states and the world. At the same time, attention is paid to the main problems that may arise after leaving the European Union.

So, the article focuses on the importance of exploring possible scenarios for future EU-UK cooperation once all Brexit issues will have been resolved.

Key words: Brexit, referendum, EU, crisis, international cooperation, EU law.

Постановка проблеми. Великобританія завжди була особливою країною, яка відрзнялася від інших європейських держав завдяки своєму історичному досвіду та географічному розташуванню. Саме через відповідні умови розвитку ця країна сформувала давні традиції парламентської демократії та укорінила положення щодо першочергового піклування про власні інтереси.

Після Другої світової війни Сполучене Королівство зазнало значних економічних втрат і шукало можливості для стабілізації своєї економічної системи. Саме тоді процес євроінтеграції лише розпочинався. Однак, коли перед державою постало питання про вступ до Європейського Економічного Співтовариства, виникла велика кількість суперечок та дискусій (далі – ЄЕС). Велика Британія завжди була дещо окремо від континентальної Європи. Вона більшою мірою орієнтувала свою політику на країни Співдружності та Сполучені Штати Америки. Термін «європейська інтеграція» розумівся у Великобританії як співробітництво між різними країнами, що закріплювалося низкою міжурядових угод [1, с. 227]. Для Великобританії найважливішими пунктами цих угод були економічна інтеграція та співпраця підприємств і регіонів. Інші ж

держави-учасниці вбачали у євроінтеграції більш глибокий сенс. Найнеприємнішою для ВБ була наднаціональність. Тобто необхідність обмежувати свої суверенні повноваження на користь органів, що у своїй політиці не орієнтуються на інтереси урядів держав-членів організації.

Зрештою, саме ці розбіжності початкових цілей та кінцевої мети призвели до конфліктів між британською владою та урядами інших країн-учасниць ЄЕС. Проте під впливом глобалізаційних процесів Британія все ж таки долучається до інтеграційних процесів у 1973 році.

Проте навіть попри численні переваги інтеграційного розвитку весь цей час у Великій Британії точилися суперечки щодо проекту її майбутнього розвитку. Найбільш болючим для Великої Британії було питання наднаціональності – тобто необхідності обмежувати свої суверенні повноваження на користь органів, що у своїй політиці не орієнтуються на інтереси урядів держав-членів організації. Тож зрештою «Брексит»¹ став закономірним наслідком всіх тих об'єктивних та суб'єктивних причин, які сфор-

¹ Неологізм brexit (брексит) – акронім двох англійських слів: Britain (Британія) і Exit (вихід).

мувалися внаслідок еволюційного розвитку британсько-європейської політики [2, с. 193].

Саме тому сьогодні досить актуальним залишається питання про наслідки виходу Великої Британії з лав членів Європейського союзу. Зокрема, унікальним є практичний аспект реалізації механізму припинення членства. А також не менш важливим є дослідження загального впливу відповідної події як на європейські країни, так і на світ загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виходу Великої Британії з ЄС, дослідження його етапів та наслідків знаходиться у сфері інтересу таких науковців, як Р. Айзіг, І. Бонтуш, Ю. Борка, О. Бруслик, А. Грубінко, Д. Дайнен, М. Емерсон, Л. Зідентоп, Т. Кирилук, В. Крушинський, Б. Немировський, О. Олійник, Ю. Шишкова, І. Яковюк.

Така увага головним чином пов'язана з унікальністю зазначеної події. Адже жодна країна Європи до Великої Британії не намагалася навіть висловити думку про вихід зі складу членів ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. 23 червня 2016 року у Великій Британії відбувся референдум щодо членства у ЄС. 52% учасників голосування висловилися за вихід з Євросоюзу, і тільки 48% хотіли залишитися в ЄС [1, с. 277]. Остаточою Великобританія припинила членство у Європейському союзі 31 січня 2020 року. Цій події передували деякі історичні та соціальні фактори, які розпочалися зі вступу Британії до ЄЕС, потім до ЄС і поступово підвищували рівень напруги у суспільстві.

Незважаючи на одну з провідних ролей у створенні Ради Європи в 1949 році, Великобританія не відразу приєдналася до процесу економічної інтеграції. Перші кроки в цьому напрямі були зроблені вже на початку 1970-х років, під час «першої хвилі» розширення Європейського Економічного Співтовариства, в яке на той час входили всього 6 держав (Франція, ФРН, Італія та країни Бенілюксу). Великобританія приєдналася до ЄЕС у 1973 році разом з Ірландією і Данією.

Із самого початку відносини Великобританії та ЄЕС були складними. На момент вступу в ЄЕС британська економіка була однією з найслабших у Західній Європі, значно відстаючи від темпів зростання Франції, Німеччини або Італії. Саме тому перша спроба приєднання Сполученого Королівства була невдалою. Франція двічі накладала вето на вступ країни до ЄЕС і загалом блокувала вступ Великої Британії до ЄЕС близько 10 років [3, с. 234]. Уряд Франції вважав, що британська економічна система несумісна з європейською, а також розглядав країну як агента впливу США всередині ЄЕС. Саме тому навіть приєднання Британії до ЄЕС відбулося на особливих умовах, які вона послідовно відстоювала й надалі, перебуваючи осторонь від більшості інтеграційних процесів. Тож, увійшовши до складу ЄЕС, Великобританія фактично продовжувала вікові традиції британської геополітики, перешкоджаючи політичній консолідації Європи [4, с. 26].

Практично з моменту вступу в ЄЕС всередині Великобританії зазвучали голоси євроскептиків. Ще в 1974 році Лорд Деннінг, який займав одну з найвищих посад у судовій системі королівства, заявив: «Якщо глибше розглянути наші відносини з Європою, то [Римський] договір порівняємо з потужним морським припливом: він проникає в усі річки і підіймається вгору за течією. І його вже не можна стримати» [5]. На хвилі побоювань щодо занадто різкої втрати суверенітету всього через два роки після вступу в ЄЕС, у червні 1975 року, уряд організує перший референдум про участь країни в ЄЕС. У бюлетені для голосування було поставлено таке запитання: «Як ви думаєте, чи повинна Британія залишатися в Європейському співтоваристві (Спільному ринку)?» (Англ. Do you think that the United Kingdom should stay in the European Community (the Common Market)?). У референдумі взяли участь 64,5% виборців. Європейську інтеграцію на той момент підтри-

мали багато політиків, у тому числі консерватори на чолі з Маргарет Тетчер. У результаті голосування дві третини населення висловилися на користь збереження членства у ЄЕС.

Пізніше, під впливом ліберальної політики Маргарет Тетчер у середині 80-х та розвитку ідей єдиного ринку з відсутністю торговельних бар'єрів усередині ЄС, економіка Великої Британії почала стабілізуватися. Але вже на початку 1990-х років зростає невдоволення підписаним у 1986 році Єдиним європейським актом (ЕЕА), який створив основи для реалізації ідеї «спільного ринку» з 1992 року [6, с. 25]. І вже на початку 2000-х років рівень невдоволення серед британців досяг критичної точки. Основними його причинами стали:

- міграційна політика, оскільки великий потік трудових мігрантів створив високе навантаження на соціальну інфраструктуру та бюджет країни;

- євробюрократія, яка стала перепорою для розвитку бізнесу та прийняття важливих для держави рішень;

- непропорційність високого рівня внесків у бюджет Союзу. Оскільки Сполучене Королівство сплачувало значну суму внесків до європейського бюджету, а отримувало у два рази менше (12 мільярдів фунтів стерлінгів проти 6 мільярдів).

Нааявність вищезазначених причин невдоволення тиснула на британський уряд. Цілком закономірним наслідком такого тиску став референдум щодо виходу Британії зі складу ЄС.

Згідно зі ст. 50 Договору про ЄС «будь-яка держава-член може вирішити вийти із Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами. Держава-член, що вирішила вийти із Союзу, повідомляє про свій намір Європейську Раду. З огляду на настанови Європейської Ради Союз проводить переговори з цією державою та укладає угоду, в якій формулюються положення про її вихід з урахуванням рамок майбутніх відносин із Союзом». Саме на основі цієї норми і був розпочатий процес, який отримав назву «брексит».

28 травня 2015 р. уряд Девіда Камерона виніс на розгляд Палати обшин питання стосовно проведення до кінця 2017 р. референдуму з приводу подальшого членства в Європейському Союзі. Дату референдуму було призначено на 23 червня 2016 року, а офіційним гаслом кампанії на підтримку Brexit у Великій Британії стало «Голосуй за вихід». На питання «Чи потрібно Сполученому Королівству залишатися членом Європейського Союзу?» 51,9% британців відповіли «ні», 48,1% – «так». Явка становила 72,1% [1, с. 25]. У 2017 р. Палата громад і Палата лордів у парламенті ухвалила законопроект про вихід Великої Британії з ЄС.

Наприкінці 2019 р. у Великій Британії пройшли дострокові парламентські вибори. Найбільшу кількість місць у парламенті отримала Консервативна партія, яка виступала за Брексит. Після цього парламент дуже швидко ухвалив відповідний законопроект. 29 січня угоду про вихід Британії з Євросоюзу ратифікував Європарламент, а 30-го – Рада ЄС. З 1 лютого і до кінця 2020 р. діяв перехідний період, і вже нині Великобританія офіційно втратила членство в ЄС.

Безперечно, рішення про вихід зі складу ЄС призвело до певних наслідків як для Великої Британії, так і для Європейського союзу. Головним наслідком стало послаблення Союзу та можливість виникнення ефекту «доміно» в інших країнах [7, с. 175]. Отже, Брексит – це удар по самій ідеї європейської інтеграції, яка впливає на велику кількість процесів, у тому числі і в Україні.

Питання можливих наслідків для Британії та ЄС стали предметом активних дискусій серед науковців. Так, наприклад, А.О. Задоя вважає, що негативним наслідком виходу з об'єднання стане необхідність переорієнтації виробництва [9, с. 8–9]. Оскільки відбудеться скасування преференційних умов торгівлі та інвестицій, то продукція з країн, що раніше були партнерами, стане дорожчою і не матиме

переваг перед світовими аналогами. Передбачається, що функціонування Сполученого Королівства за межами ЄС матиме «економічно руйнівні» наслідки, оскільки воно втратить усі привілеї і буде змушене знову налагоджувати торговельні контакти, які можуть не бути настільки вигідними, як раніше. Країна позбавляється вільної торгівлі, експорт товарів та кількість сплачених податків під час ввезення збільшаться. Це призведе до підвищення ціни на кінцеву продукцію та зменшення попиту на неї [8, с. 11]. Усі ці фактори можуть призвести до економічного застою країни, порушення соціальної та політичної стабільності і зростання рівня напруження серед населення.

При цьому науковець також вбачає у дезінтеграції й низку позитивних наслідків, таких як:

- вільний вибір політики, не обмежений умовами та цінностями ЄС, що звільняє країну від зобов'язань та дозволяє зосередитися на власних інтересах;

- можливість відстоювання інтересів національних виробників та споживачів. Адаже відмова від існуючих угод дасть змогу поновити тарифні бар'єри, цим самим захищаючи національних виробників від конкуренції.

Продовжуючи питання наслідків, можна звернутися і до проблеми зміни курсу фунта стерлінгів. З червня 2016 р. курс розпочав своє падіння і в перший день після референдуму впав на 15% [9, с. 160–161]. Цей процес призвів до здорожчення імпорту в країну та посилив темпи інфляції. Усе це вплинуло на купівельну спроможність британських споживачів. Станом на початок 2021 року валютний курс британського фунта більш-менш стабілізувався, однак все ще не досяг «добрексит»-рівня [10].

За прогнозами, падіння може продовжуватися, що у свою чергу призведе до запровадження Банком Англії більш жорсткої грошово-кредитної політики. Міністерство фінансів Британії попереджає, що внаслідок виходу Великобританії з ЄС через 15 років вона недорахується від 3,4 до 9,5% ВВП [9, с. 162]. Бюджет країни може недоотримати від 20 млрд до 45 млрд фунтів стерлінгів у вигляді податків.

Важливим є також питанням майбутнього співробітництва Британії з ЄС та іншими країнами світу. Після завершення перехідного періоду на зміну обов'язкам країни-учасниці прийшли положення угоди з ЄС про вільну торгівлю та співробітництво, яка була укладена наприкінці 2020 року [11]. Ця угода зберегла зону вільної торгівлі ЄС та Великобританії без мита і квот за умови дотримання британцями певних умов [12, с. 585]. Зокрема, йдеться про соціальні та екологічні стандарти ЄС, правила державної підтримки економіки та ринку праці, а також систему оподаткування.

До найважливіших змін, запроваджених цією угодою, належать:

- відновлення митного контролю товарів, що зумовлює додаткове адміністративне навантаження, збільшення витрат і уповільнення торгівлі;

- обмеження свободи пересування громадян між Великобританією та країнами Союзу, необхідність придбання спеціальних страхових полісів для візитів у країни ЄС та запровадження візового режиму для постійного проживання з обох сторін;

- зобов'язання реєстрації європейцями статусу резидента Великобританії задля законності їх постійного перебування у країні;

- вихід із європейської програми студентського обміну Erasmus, необхідність отримання студентських віз та зростання плати за навчання для громадян ЄС;

- зміна умов авіаперевезень, внаслідок яких британські авіакомпанії втратили право перевозити пасажирів між двома пунктами призначення на території Союзу без отримання спеціальної ліцензії експлуатанта в країнах ЄС.

Висновки. У підсумку ми хочемо зазначити, що, на нашу думку, Брексит не був закономірним чи неминучим результатом участі Великої Британії у євроінтеграції. Радше він став продуктом взаємодії низки кризових факторів, що призвели до погіршення стану всіх країн, у тому числі й Великої Британії. Загострення протиріч та суперечностей в ЄС у період економічної кризи збіглося із сильною міграційною кризою. У таких умовах Велика Британія продовжувала політику відстоювання національних інтересів задля максимізації вигод від інтеграції.

Специфіка участі Британії в ЄС полягала в тому, що на початковому періоді Сполучене Королівство не брало участі у євроінтеграції, але в 1960-х рр. уряд зрозумів, що подальше дистанціювання буде економічно та політично не вигідним. Головною метою вступу Великобританії в ЄС було отримання максимальної вигоди із господарської інтеграції й відновлення свого впливу на континенті [13, с. 37].

Проблема «відступу» та формування низки ультимативних вимог із боку Великої Британії пов'язані з періодичним переглядом умов її перебування в ЄС, активним відстоюванням національних інтересів і збереженням зовнішньополітичних пріоритетів.

Загалом генеральна політична лінія Велобританії – використання переваг відкритих кордонів за збереження політичної та господарської незалежності – залишалася незмінною протягом усіх 45 років членства Сполученого Королівства в ЄС. При цьому саме участь в євроінтеграції дозволила Великобританії успішно пройти період відновлення після Другої світової війни, посиливши свої економічні та політичні позиції на континенті та у світі.

Що ж до значення Брекситу у сучасному глобалізованому світі, то він став вагомим конфліктогенним фактором, що справляє значний вплив на європейську спільноту. Він змінив існуючі реалії міжнародних відносин ХХІ ст. та порушив рівень економічної європейської стабільності. Зазначені зміни також не відповідають інтересам нових держав-членів і т.зв. «малих» держав ЄС, які розглядали Велику Британію як гаранта згаданого балансу.

Слід зазначити, що новому чи оновленому керівництву Великої Британії доведеться насамперед долати внутрішні проблеми суспільного розколу і загрозу цілісності де-юре унітарного Сполученого Королівства. На зовнішньому рівні необхідно вибудувати нові параметри відносин із провідними партнерами з ЄС, США та Росією, зростання впливу якої на європейську і британську політику спричиняє системні виклики.

Отже, загальний вплив Брекситу як на європейські країни, так і на світ загалом є очевидним та масштабним. Вихід Великої Британії з ЄС нанесе шкоду не лише самій країні, яка так чи інакше змушена буде пристосовуватися до нових умов поза межами Співтовариства, але й усім членам ЄС, а особливо тим, які мають тісні відносини зі Сполученим Королівством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Неприцький О.А. Великобританія: шлях до сепаратизму регіонів чи побудова «європейського дому» *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. № 2. Вінниця. 2000. С. 226–232.
2. Ковалева, А.О. Брексит: причини и последствия. *Материалы ежегодной научной конференции студентов и магистрантов университета* (Минск, 19–20 апреля 2018 года) Минск. 2018. С. 193–194.
3. Асірян, С.Р. Вихід Великої Британії з Європейського Союзу: передумови, причини та наслідки. *Молодий вчений*. 2018. № 5. С. 232–235.
4. Яковюк І.В. Врехіт: причини і наслідки британського референдуму *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф.* (м. Харків, 24 трав. 2016 р.). Харків, 2016. С. 25–29
5. Хмельнов А.П. Великобританія – ЕС: история отношений URL: <https://ru.euronews.com/2016/06/23/the-uk-and-the-eu-part-1-je-taime-moi-non-plus> (дата звернення: 23.10.2021).

6. Ананьева, Е.В. Брексит: предыстория и причины *Междунар. жизнь*. 2018. № 2. С. 22–34.
7. Малихин, А. Б. Последствия выхода Великобритании из состава ЕС. *Вестн. Ин-та экономики Рос. акад. наук*. 2019. № 4. С. 169–181.
8. Задоя А.О. Міжнародні інтеграційні та дезінтеграційні процеси: суперечливі наслідки. *Академічний огляд*. 2017. №1(46). С.5–13.
9. Юд, А.П. После Брексита: десять тезисов о настоящем и будущем Европы. *Актуал. проблемы Европы*. 2017. № 1. С. 155–165.
10. Exchange course (за даними Morningstar у 2020–2021 р.р.) URL: <https://www.morningstar.com> (дата звернення: 29.10.2021)
11. EU-UK Trade and Cooperation Agreement: Council adopts decision on the signing. (en). Council of the European Union. URL:<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/12/29/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement-council-adopts-decision-on-the-signing/#> (дата звернення : 29.10.2021)
12. Adler-Nissen, R. Performing Brexit: how a post-Brexit world is imagined outside the United Kingdom. *Brit. j. of politics and intern. relations*. 2017. Vol. 19, № 3. – P. 573–591.
13. Иваницкая, Е.Н. Анализ последствий решения о выходе Великобритании из состава стран-участниц ЕС *Экономика. Право. Инновации*. 2019. № 4. С. 4–9.
14. Договір про Європейський Союз від 07.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029 (дата звернення: 19.10.2021)
15. Pettifor, A. Brexit and its consequences. *Globalizations*. 2017. Vol. 14, № 1. P. 127–132.
16. Яковлев, В.В. Brexit як майбутній прецедент застосування статті 50 Договору про Європейський Союз. *Альм. міжнар. права*. 2017. Вип. 17.С. 29–38.